

Котенко В. В.

ЧОРНОЛАКОВІ КАНФАРИ З ПОСЕЛЕННЯ МАСЛИНИ У ПІВНІЧНО-ЗАХІДНІЙ ТАВРИЦІ

Статтю присвячено залученню до наукового обігу чорнолакових канфарів з поселення Маслини, що належить до хори Херсонеса Таврійського у Північно-Західній Тавриці.

Ключові слова: Херсонес Таврійський, хора, чорнолаковий посуд, канфари.

Поселення Маслини розташоване на Тарханкутському півострові біля с. Володимирівка Чорноморського району Автономної Республіки Крим, на морському узбережжі Каркінітської затоки. За переважанням матеріалу елліністичної епохи з майстерень Херсонеса поселення було включене до складу хори Херсонеської держави, що простягалася вздовж узбережжя Західної Таврики. У плані Маслини представлені чотирибаштовим укріпленням та неукріпленим селищем. Систематичні археологічні дослідження пам'ятки проводилися загоном Харківського університету в складі Північно-Кримської експедиції Інституту археології АН УРСР під керівництвом В. О. Латишевої і тривали протягом 1972–1986 рр. За цей час був накопичений масовий керамічний матеріал, більшість якого зберігається в античних фондах Музею археології та етнографії Слобідської України (м. Харків).

Предметом нашого дослідження є група чорнолакового посуду з поселення Маслини, який неодноразово привертгав увагу головної дослідниці пам'ятки – В. О. Латишевої [1]. Але на сьогодні переважна більшість цього матеріалу залишається неопрацьованою, а висновки дослідниці потребують перегляду та корекції з урахуванням сучасних даних. Так, за підрахунками В. О. Латишевої, чорнолакова кераміка становить не більше 1 % від загальної маси отриманого матеріалу з поселення, а у кількісному співвідношенні – це до 60 археологічно цілих форм та близько 1000 фрагментів [2]. У нашому дослідженні представлена вибірка з 13 чорнолакових канфарів. За призначенням цей посуд поряд з кілками, скіфосами, котілами, фіалами та ритонами в античний час використовували для пиття вина під час застілля-симпосію [3]. Технологія виробництва чорного лаку для покриття поверхні посуду на сьогодні вже добре відома, крім того, чорнолаковій групі посуду з Північно-Західної Таврики присвячене окреме монографічне дослідження [4]. Дані з поселення Маслини мають доповнити інформацію з цього питання та уточнити межі його поширення на хори Херсонеса.

Канфари. Канфари визначають як чаші для пиття вина з вертикальним витягнутим профілем, профільованою ніжкою, двома ручками, що можуть у різний спосіб кріпитися до шийки та тулуба, який часто прикрашався вертикальними канелюрами. Чорнолаковий посуд з античних центрів Північного Причорномор'я традиційно вважається імпортом з Аттики [5]. Лише в окремих випадках відзначається незначний імпорт з малоазійських центрів та Македонії, який посилюється з другої половини III ст. до н. е. [6].

Така форма столового посуду широко представлена на поселенні. Типологія канфарів із пам'яток Північно-Західної Таврики, розроблена Т. В. Єгоровою [7] на основі робіт С. Ротрофф [8], надає можливості обробки цієї групи матеріалів з Маслин.

Так, з представленого матеріалу наймасовішою виявляється група класичних канфарів (*Classical kantharos*) з чітким профільованням – високе горло і канельований чи гладкий тулуб. Ручки вертикальні, прикріплені до найширшої частини тулуба посудини та до вінця. Форма, яка трапляється на Маслинах, має паралелі у багатьох античних центрах, починаючи із сусідніх поселень хори Херсонеса (Калос Лімен, Панське I, Чайка) [9], Ольвії [10], Істрії [11] і закінчуючи крупними центрами материкової Греції [12]. Для датування класичних канфарів використовують показники коефіцієнтів, що відповідають відношенню показників максимального діаметру до висоти [13]. Враховуючи погану збереженість екземплярів, Т. М. Єгорова пропонує використовувати дані з умовно реконструйованих форм. З представленої вибірки вирахувати коефіцієнти вдається у п'яти канфарів, де збереглася частина з найбільшим діаметром тулуба та вінцем чи ніжкою.

Фрагмент (тулуб та ніжка) канфара (60Л – М-73, рис. 1, 1), належить до класичної серії (*Classical kantharos, plain rim*). Походить з монументальної будівлі (башти) у західному секторі укріпленої частини поселення [14]. Посудина виготовлена з однорідної темно-сірої глини без

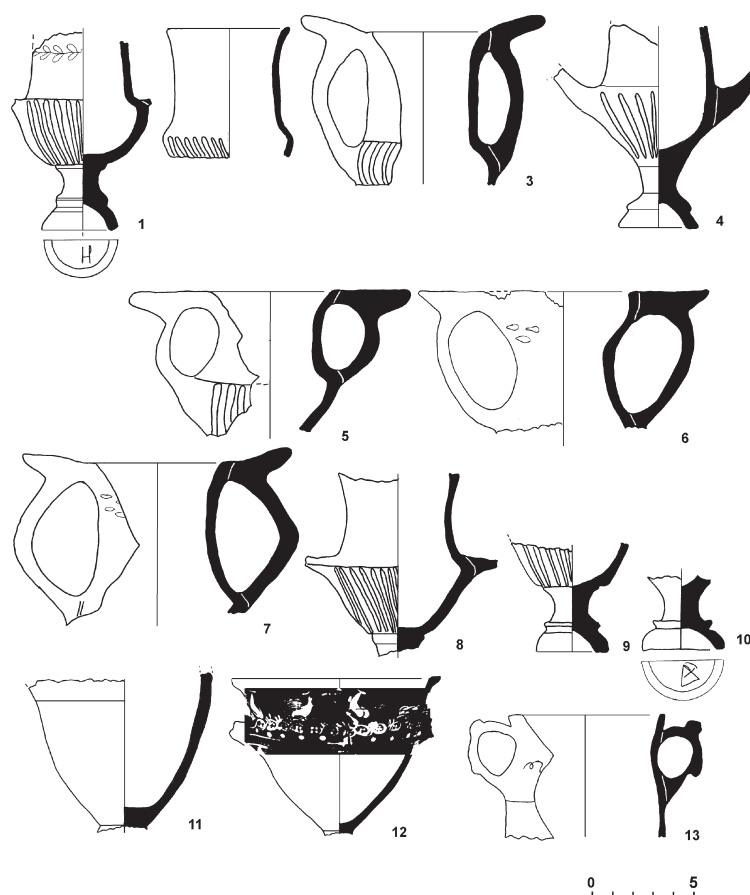

Рис. 1. Чорнолакові канфари з поселення Маслини

помітних домішок. Тулуб декорований канелюрами. На горло під вінцем нанесений орнамент накладною білою фарбою у стилі *West Slope* – зображення гірлянди з лаврового листа [15]. Лак густий з металевим блиском покриває посудину рівномірно ззовні і зсередини. На внутрішній поверхні ніжки графіті – монограма HP. Аналогічні позначки відомі з матеріалу III ст. до н. е. з Керкінітиди і трактуються Е. І. Соломонік як присвячення Гераклу чи початок теофорного імені [16]. Аналогічні форми посуду походять з цистерни у ХCVI кварталі Херсонеса і датуються кінцем першої – серединою останньої чверті III ст. до н. е. [17]. Посудина має коефіцієнт 0,60 (6,6/11), за яким можна уточнити його датування другою чвертю III ст. до н. е. [18]. А схожі форми за матеріалами Афіньської агори датуються кінцем першої чверті III ст. до н. е. [19]. Вірогідно, така форма була поширена, починаючи від рубежу першої та другої чвертей III ст. до н. е.

Фрагмент (вінець та частина тулуба) канфара (440/III-3 – М-73, рис. 1, 2) належить до класичної серії канфарів із прямим вінцем (*Classical kantharos, plain rim*). Знайдений під час розкопок приміщення, що відповідає монументальній будівлі на найбільш підвищеній частині укріплення [20]. Серед супровідного матеріалу – терако-

ти, бронзові монети дуже поганої збереженості, наконечник стріли, бронзове дзеркало, прикраси, амфорні клейма IV–II ст. до н. е., фрагменти кухонного та столового посуду [21]. Канфар виготовлений з коричневої глини без значних домішок. Лак темний густий покриває посудину ззовні та з середини. Тулуб прикрашений канелюрами. Аналогічні форми відомі, як і в попередньому випадку, з цистерни Херсонеса в ХCVI кварталі і датуються кінцем першої – серединою останньої чверті III ст. до н. е. [22]. За коефіцієнтом 0,52 (6,4/12,4) фрагмент датується другою чвертю III ст. до н. е., а за подібними матеріалами з Афіньської агори – кінцем першої чверті III ст. до н. е. [23].

Фрагмент (верхня частина) канфара (89/III,9 – М-75, рис. 1, 3). Належить до серії класичних з прямим вінцем (*Classical kantharos, plain rim*). Походить з криниці завглибшки 3,30 м, розташованої двірні комплексу південної башти, навпроти входу до споруди (західна укріплена частина поселення) [24]. Виготовлений з однорідної світло-коричневої глини без помітних домішок. На ручках виділяються профільовані виступи у вигляді шипів. Тулуб канельований. Лак рідкий тьмяний покриває посудину лише ззовні. Аналогічна форма відома з поселення Чайка і

широко датована другою половиною IV – першою половиною III ст. до н. е. [25]. За матеріалами з Істрії такі канфари датуються серединою III ст. до н. е. [26]. Канфар має коефіцієнт 0,49 (7,4/15), відповідно, може датуватися другою чвертю III ст. до н. е. За аналогіями з Афінської агори час його виготовлення припадає на кінець першої чверті III ст. до н. е. [27]. А сама форма можливо еволюціонувала з IV ст. до н. е., коли були поширені *Classical kantharos, model rim* з відповідним декоруванням ручок [28].

Фрагмент (тулуб з ніжкою) канфара (12/VII, 2, 3 – М-76, рис. 1, 4) із серії класичних канфарів (*Classical kantharos, plain rim*). Виявлений на глибині 0,60 м під час розчищення вимостки двору комплексу південної башти в сукупності з іншими формами чорнолакового посуду та фрагментованими херсонеськими амфорами III–II ст. до н. е. [29]. Виготовлений зі світло-коричневої глини без помітних домішок. Тулуб декорований канелюрами. Лак тьмянний. Аналогічна форма відома зі згадуваної цистерни в ХСVI кварталі Херсонеса кінця першої – середини останньої чверті III ст. до н. е. [30]. За коефіцієнтом 0,52 (6,3/12) датується другою чвертю III ст. до н. е., а за аналогічними формами з Афінської агори – кінцем першої чверті III ст. до н. е. [31].

Фрагмент (верхня частина) канфара (182/132 – М-84, рис. 1, 5). Належить до класичної серії з прямим вінцем (*Classical kantharos, plain rim*). Знайдений в керамічному комплексі у процесі дослідження території на південний схід за межами чотирибаштового укріплення на частково дослідженій ділянці [32]. Посудина виготовлена зі світлої рожевої глини без помітних домішок. На ручках наявні виступи у вигляді шипів, тулуб канельований. Лакове покриття червоно-рудого кольору, що може свідчити про нерівномірний випал. Аналогічна форма відома з поселення Глибока Пристань, розташоване у нижньодніпровському регіоні, і датується вона останньою чвертю IV – першою чвертю III ст. до н. е. [33]. Подібний за формою канфар із поселення Панське I датований кінцем IV ст. до н. е. [34]. Коефіцієнт посудини – 0,75 (7,5/10), що відповідає першій чверті III ст. до н. е. Аналогічна форма канфара з Нижнього міста Ольвії датована останньою чвертю III ст. до н. е. [35]. Подібні форми з Афінської агори датовані кінцем першої чверті III ст. до н. е. [36].

Фрагмент (верхня частина) канфара (Маслини – 73, рис. 1, 6). Належить до серії класичних канфарів із прямим вінцем (*Classical kantharos, plain rim*). Походить, ймовірно, із західної укріпленої частини поселення, де проводилися розкопки в 1973 р. [37]. Посудина виготовлена зі світло-сірої глини без помітних домішок. Ручки декоровані виступами у вигляді шипів. Горло

орнаментоване накладною фарбою листям лавру (техніка *West Slope*). Лак густий з оливковим відтінком. Аналогії за формою з Афінської агори датуються першою чвертю III ст. до н. е. [38].

Фрагмент (верхня частина) канфара (112/III, 5 – М-74, рис. 1, 7) з серії класичних канфарів із прямим вінцем (*Classical kantharos, plain rim*). Знайдений під час дослідження комплексу південної башти на західній частині поселення на глибині 1,40 м [39]. Канфар виготовлений з однорідної світло-коричневої глини без помітних домішок. Ручки декоровані виступами, які дещо підняті над рівнем вінця. На горло нанесений орнамент (техніка *West Slope*) у вигляді листя лавру (?). Лак густий, покриття зберегло графітовий блиск. Подібна посудина відома з поселення Чайка і датується другою половиною IV – початком III ст. до н. е. [40]. Аналогічна форма з Істрії датована серединою III ст. до н. е. [41]. Схожий матеріал з Нижнього міста Ольвії датується кін. IV – поч. III ст. до н. е. [42], з Афінської агори – датований кінцем першої чверті III ст. до н. е. [43].

Фрагмент (горло з тулубом) канфара (78/I-0242 – М-73, рис. 1, 8). Належить до серії класичних канфарів (*Classical kantharos*), тип вінця визначити неможливо. Походить з приміщення комплексу монументальної споруди в західній частині укріплення [44]. Виготовлений з однорідної глини світло-коричневого кольору. Тулуб прикрашений канелюрами. Лак однорідний з графітовим відтінком. Подібна форма знайдена в цистерні Херсонеса в ХСVI кварталі кінця першої – середини останньої чверті III ст. до н. е. [45]. За матеріалами з Афінської агори канфар датується кінцем першої чверті III ст. до н. е. [46].

Фрагмент (ніжка з частиною тулуба) канфара (без шифру, рис. 1, 9). За формою належить до серії класичних (*Classical kantharos*). Походження визначити не вдається. Виготовлений зі світло-сірої глини без домішок. Збережена частина тулуба прикрашена канелюрами. Лак однорідний, густий. Можна припустити, що цей канфар за формою дублює описаний вище 60/I – М-73 і може датуватися кінцем першої – серединою останньої чверті III ст. до н. е. [47].

Фрагмент (ніжка) канфара (105/III, 20 – М-76, рис. 1, 10) з серії класичних форм (*Classical kantharos*). Знайдений у приміщенні на межі комплексів західної та південної башт, що було добуване внаслідок розширення одного з них [48]. Сукупність матеріалу з таких приміщень В.О. Лагишева датує часом з кінця IV – до кінця II – початку I ст. до н. е. [49]. Канфар виготовлений з однорідної, світло-коричневої глини без помітних домішок. Лак рідкий з оливковим відтінком. На внутрішню сторону ніжки нанесене

графіті AP у лігатурі. Така монограма трапляється на посуді з Маслин неодноразово і може означати частину теофорного імені власника канфара [50]. За формою ніжка може датуватися III ст. до н. е. [51], схожий матеріал з Афінської агори датується другою чвертю III ст. до н. е. [52], що підтверджує попередні висновки В. О. Латишевої стосовно заселення комплексу південної башти [53].

Канфар (53/III,II – М-75, рис. 1, 11). Належить до серії чашоподібних канфарів (*Bowl-kantharos*) класичного типу першого варіанту [54]. Походить із західної укріпленої частини поселення. Виготовлений з яскраво-рожевої глини без помітних домішок. Лак густий з металевим блиском та оливковим відтінком. Покриття рівномірне. Аналогічна форма відома з розкопок Керкінітіди і датується кінцем IV – початком III ст. до н. е. [55]. За матеріалами з Афінської агори такі канфари датуються рубежем IV–III ст. до н. е. та першою чвертю III ст. до н. е. [56].

Канфар (273/III-10 – М-74, рис. 1, 12) належить до серії чашоподібних (*Bowl-kantharos*) класичного типу другого варіанту [57]. У звіті В. О. Латишевої про розкопки 1974 р. на поселенні Маслини вказана посудина фігурує як кілік (в описі знахідок як кубок) і датується III–II ст. до н. е. [58]. Знайдений під час дослідження приміщення «Ч», що стосувалося комплексу південної башти [59]. Виготовлений зі світло-коричневої глини без помітних домішок. На середню частину канфара накладною білою фарбою нанесений орнамент – над двома горизонтальними смугами зображена гірлянда, декорована крапками та рисками (можливо, море), над якою намальовані дельфіни. Схожий сюжет є на канфарах класичного типу з Афінської агори, що датуються першою половиною III ст. до н. е. [60] та на чашоподібному канфарі початку III ст. до н. е. [61]. Так, В. О. Латишева вбачала в такому декорванні рослинний орнамент та зображення птахів [62]. Але інші матеріали довели

присутність морського сюжету з участю кількох пар дельфінів. Лак густий, блискучий, покриття однорідне, наявне на внутрішній та зовнішній сторонах посудини. Ймовірно, канфар мав горизонтальні ручки, що кріпилися на верхній частині тулуба. За матеріалами з Афінської агори така форма датується кінцем першої чверті III ст. до н. е. [63]. Цим же часом датована аналогічна посудина з Керкінітіди [64].

Фрагмент (горло з ручкою) канфара (37/III, 23 – М-73, рис. 1, 13). Належить до чашоподібних канфарів (*Bowl-kantharos*) елліністичного типу. Знайдений у приміщенні, яке входило до комплексу західної башти [65]. Посудина виготовлена з однорідної світло-рожевої глини, без помітних домішок. Ручка декорована рельєфними наліпами. Лак рідкий з оливковим відтінком покриває посудину рівномірно ззовні і з середини. Знахідки посудин такого типу в Північно-Західному Криму малочисельні [66]. Схожий канфар із Західно-Донузлавського поселення датується початком III ст. до н. е. [67], як і подібні форми з Нижнього міста Ольвії [68] та з розкопок Афінської агори [69]. Аналогічна форма відома також із Калос Лімену з шару руйнувань середини II ст. до н. е. [70].

Таким чином, канфари з вибірки датуються від кінця IV ст. до н. е. до останньої чверті III ст. до н. е. Саме на цей час припадає пік активності життя на укріпленні поселення Маслини. Хоча проаналізована лише обмежена вибірка з чернолакового керамічного комплексу, можна простежити певну концентрацію канфарів у комплексах південної та західної башт. Враховуючи висновки В. О. Латишевої про південну башту як вихідну конструкцію всього укріплення [71], можна припустити, що цей комплекс був тісно пов'язаний із сусіднім західним. Обидва будівельні комплекси функціонували приблизно одночасно, а мешканці були близькі за рівнем достатку.

1. Латышева В. А. Граффити поселения Маслины / В. А. Латышева // ВХУ. – 1983. – № 238. – С. 101–110; Латышева В. А. Культовые сосуды поселения херсонесской хоры Маслины / В. А. Латышева // ВХУ. – 1994. – № 385 : История. – С. 22–31; Латышева В. А. Чернолаковая керамика из раскопок херсонесской хоры Маслины / В. А. Латышева // Проблемы истории и археологии Украины. – Харьков, 2001. – С. 67.
2. Латышева В. А. Чернолаковая керамика ... – С. 67.
3. Блаватский В. Д. Античная археология Северного Причерноморья / В. Д. Блаватский – М., 1961. – С. 119.
4. Егорова Т. В. Чернолаковая керамика IV–II вв. до н. э. с памятников Северо-Западного Крыма / Т. В. Егорова. – М., 2009. – 252 с.
5. Hannestad L. Black-Glazed, Red-Figure and Grey Ware Pottery / L. Hannestad, V. F. Stolba, H. Blinkenberg Hustrup // Panskoye I. – Aarhus, 2002. – Vol. 1. – P. 127.
6. Егорова Т. В. Чернолаковая керамика ... – С. 46–64.
7. Там само.
8. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery. Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material / S. I. Rotroff // The Athenian Agora. – Princeton, 1997. – Vol. XXIX. – 575 p.
9. Уженцев В. Б. Эллины и варвары Прекрасной Гавани (Калос Лимен в IV в. до н. э. – II в. н. э.) / В. Б. Уженцев. – Симферополь, 2006. – С. 211; Hannestad L. Black-Glazed, Red-Figure... – P. 62–63; Попова Е. А. Историко-археологические очерки греческой и позднескифской культур в Северо-Западном Крыму (по материалам Чайкинского городища) / Е. А. Попова, С. А. Коваленко. – М., 2005. – Рис. 40, 6; 51, 2; 98, 3.
10. Handberg S. Glossed Pottery, Black glossed pottery, West Slope pottery, Brown-glossed pottery, Wheelmade bowls with horizontal fluting / S. Handberg, J. H. Petersen // The Lower City of Olbia (Sector NGS) in the 6th Century BC to the 4th Century AD. – Aarhus, 2010. – P. 185–261.
11. Alexandrescu P. Histria IV. Céramique attique à vernis noir /

- P. Alexandrescu // La céramique d'époque archaïque et classique (VIIe – IVe s.). – București, 1978. – P. 82–93.
12. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ...
 13. Егорова Т. В. Чернолаковая керамика ... – С. 24.
 14. Латышева В. А. Отчеты об археологических исследованиях за 1973 год / В. А. Латышева // Архив МАЭСУ. – Ф. 1. – Оп. 4. – Д. 3. – Л. 2.
 15. Behr D. Westabhangkeramik von Pergamon / D. Behr // Istanbul mitteilungen. – 1988. – Bd. 38. – S. 157.
 16. Соломоник Э. И. Граффити с хоры Херсонеса / Э. И. Соломоник. – К., 1984. – С. 46.
 17. Zolotarev M. I. A Hellenistic Ceramic Deposit from the North-eastern Sector of Chersonesos / M. I. Zolotarev // Chronologies of the Black Sea Area in the Period 400–100 BC. – Aarhus, 2005. – P. 198–199.
 18. Егорова Т. В. Чернолаковая керамика ... – С. 24.
 19. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... / S. I. Rotroff. – Fig. 5. – Pl. 3. – № 26, 29.
 20. Латышева В. А. Отчеты об археологических исследованиях ... – Л. 2.
 21. Там само. – Л. 10.
 22. Zolotarev M. I. A Hellenistic Ceramic Deposit ... – P. 198–199; fig 5.
 23. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 10. – Pl. 12. – № 122.
 24. Латышева В. А. Отчет о раскопках Харьковского отряда Северо-Крымской археологической экспедиции Института археологии АН УССР в 1975 году / В. А. Латышева // НА ИА НАНУ. – Ф. Э. 1975/77. – Табл. I.
 25. Попова Е. А. Историко-археологические очерки ... – С. 20.
 26. Alexandrescu P. Histria IV. Céramique attique ... – P. 88.
 27. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 5. – Pl. 3. – № 26.
 28. Егорова Т. В. Чернолаковая керамика ... – С. 27.
 29. Латышева В. А. Отчет о раскопках экспедиции Харьковского государственного университета в Северо-Западном Крыму в 1976 г. / В. А. Латышева // НА ИА НАНУ. – Ф. Э. 1976/61. – Л. 13–14.
 30. Zolotarev M. I. A Hellenistic Ceramic Deposit ... – P. 198–199; fig 5.
 31. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 5. – Pl. 3. – № 28.
 32. Латышева В. А. Отчет о работе Северо-Крымской археологической экспедиции Харьковского университета в 1984 году / В. А. Латышева // НА ИА НАНУ. – Ф. Э. 1984/81. – Л. 14–16.
 33. Bylkova V. P. The Chronology of Settlements in the Lower Dnieper Region (400 – 100 BC) / V. P. Bylkova // Chronologies of the Black Sea Area in the Period 400–100 BC. – Aarhus, 2005. – P. 219–220.
 34. Hannestad L. Black-Glazed, Red-Figure ... – P. 133.
 35. Handberg S. Glossed Pottery ... – P. 212.
 36. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 5. – Pl. 3. – № 28.
 37. Латышева В. А. Раскопки в Северо-Западном Крыму / В. А. Латышева // АО 1973 года. – М., 1974. – С. 301–302.
 38. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 4. – Pl. 2. – № 15.
 39. Латышева В. А. Отчет о раскопках экспедиции Харьковского университета в 1974 году / В. А. Латышева // НА ИА НАНУ. – Ф. Э. 1974/126. – Л. 36; табл. I.
 40. Попова Е. А. Историко-археологические очерки ... – С. 63.
 41. Alexandrescu P. Histria IV. Céramique attique ... – P. 88–89.
 42. Handberg S. Glossed Pottery ... – P. 212.
 43. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 4. – Pl. 2. – № 16.
 44. Латышева В. А. Отчеты об археологических исследованиях ... – Л. 2–3.
 45. Zolotarev M. I. A Hellenistic Ceramic Deposit ... – P. 198–199; fig 5.
 46. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... / S. I. Rotroff – Fig. 5. – Pl. 3. – № 28.
 47. Zolotarev M. I. A Hellenistic Ceramic Deposit ... – P. 198–199; fig 5; Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 5. – Pl. 3. – № 26, 29.
 48. Латышева В. А. Отчет о раскопках экспедиции Харьковского государственного университета в Северо-Западном Крыму в 1976 г. / В. А. Латышева – Табл. II; Латышева В. А. Граффити ... – С. 104–105; Соломоник Э. И. Граффити ... – С. 71.
 49. Латышева В. А. Раскопки поселения Маслины в Северо-Западном Крыму / В. А. Латышева // АО 1976 года. – М., 1977. – С. 324.
 50. Латышева В. А. Граффити ... – С. 105.
 51. Zolotarev M. I. A Hellenistic Ceramic Deposit ... – P. 198–199; fig 5.
 52. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 5. – Pl. 3. – № 24.
 53. Латышева В. А. Граффити ... – С. 105.
 54. Егорова Т. В. Чернолаковая керамика ... – С. 29.
 55. Там само. – С. 96.
 56. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 11. – Pl. 12. – № 132, 133.
 57. Егорова Т. В. Чернолаковая керамика ... – С. 29.
 58. Латышева В. А. Отчет о раскопках экспедиции Харьковского университета в 1974 году. / В. А. Латышева – Л. 20.
 59. Там само. – Л. 15. – Табл. I.
 60. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... / S. I. Rotroff – Fig. 6. – Pl. 3. – № 32; Fig. 9. – Pl. 9. – № 85.
 61. Там само. – Fig. 11. – Pl. 12. – № 133.
 62. Латышева В. А. Отчет о раскопках экспедиции Харьковского университета в 1974 году. – Л. 20.
 63. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 6. – Pl. 3. – № 32; Fig. 11. – Pl. 13. – № 134.
 64. Егорова Т. В. Чернолаковая керамика ... – С. 96.
 65. Латышева В. А. Отчеты об археологических исследованиях ... – Л. 2.
 66. Егорова Т. В. Чернолаковая керамика ... – С. 29.
 67. Там само. – С. 97.
 68. Handberg S. Glossed Pottery ... – P. 217.
 69. Rotroff S. I. Hellenistic Pottery ... – Fig. 6. – Pl. 3. – № 32; Fig. 17. – Pl. 24. – № 257.
 70. Уженцев В. Б. Эллины и варвары ... – С. 211.
 71. Латышева В. А. О благоустройстве сельских поселений на территории херсонесской хоры (по мат. поселения Маслины) / В. А. Латышева // Древности 1997–1998. – Харьков, 1999. – С. 80.

V. Kotenko

BLACK-VARNISH CAMPHORAS FROM MASLYNY SETTLEMENT IN SOUTH-WESTERN TAVRIYA

The publication presents the group of black-glazed kantharoses from the Maslyny settlement which belong to chora of Tauric Chersonesos in the North-Western part of Crimean peninsula.

Keywords: Tauric Chersonesos, chora, black-glazed ware, kantharoses.